

ТЕОРІЯ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ

УДК 811.161.1'367.625'243(075.8)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.1.8>

Л. В. БІДЕНКО

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян,

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

Електронна пошта: l.bidenko@drl.sumdu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9128-5678>

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ КИТАЙСЬКИХ СТУДЕНТІВ ФОНЕТИКИ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (З ДОСВІДУ РОБОТИ КАФЕДРИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

У статті висвітлено питання щодо особливостей навчання китайських студентів фонетики української мови як іноземної. Автор звертає увагу на тому, що опанування звукового складу української мови є надзвичайно важливим і складним питанням, обумовленим суттєвими розбіжностями типологічно далеких мов – китайської та української. Підкреслено фундаментальну роль фонетики під час вивчення української мови як іноземної у процесі опанування української мови як іноземної. Проведено ґрунтовний порівняльно-зіставний аналіз особливостей звукового складу української та китайської мови, виділено головні відмінності щодо вимови звуків, структури складу, наявності тонів, графічне змішування букв, відсутність шиплячих і дрижачих звуків, особливості приголосних за придихальністю/непридихальністю, нерозрізнення приголосних за твердістю/м'якістю; дзвінкістю/глухістю тощо.

Виявлено труднощі формування фонетичної компетенції китайських студентів та їх типові фонетичні помилки у вимові українських звуків.

Визначено та описано систему вправ з фонетики, спрямованих на опанування звукового складу української мови, на покращення вимови, зменшення кількості фонетичних помилок. Автором виокремлено чотири групи вправ, кожна з яких є більш складною по відношенню до інших. Перша група завдань спрямована на формування навичок вимови українських звуків, які характеризуються мінімальним ступенем відмінності в артикуляції з китайськими звуками; до другої групи – вправи, мета яких полягає у диференціації близьких за артикуляцією приголосних звуків обох мов; третя група вправ стосується відпрацювання тих звуків української мови, яких немає у китайській мові; остання група вправ спрямована на розпізнавання дзвінких і приголосних, твердих та м'яких звуків.

Автором зазначено, що мета занять фонетичного курсу полягає в максимальному наближенні вимови китайських студентів до вимови носіїв мови.

Ключові слова: українська мова як іноземна, китайська мова, фонетична компетенція, система вправ.

Вступ. Лінгводидакти все частіше сходяться на думці, що під час вивчення української мови іноземними громадянами слід урахувати національну та етнокультурну особливість інокомунікантів. Артикуляційні особливості та лінгвокогнітивні уміння, що формуються протягом життя, впливають під час вивчення іноземної мови на формування мовленнєвих умінь. Все це обумовлює вибір таких методів і прийомів навчання, які б забезпечували успішне вивчення мови.

Заняття з української мови як іноземної у групах китайських студентів проходять у Сумському державному університеті в онлайн фор-

маті. Кількість годин, відведених на вивчення мови, є обмеженою і недостатньою для виведення студентів на рівень А2, тому вкрай необхідно вибудувати таку систему навчання, яка б забезпечувала одночасно і оволодіння знаннями мовного матеріалу і вдалому застосуванню цих знань в усіх видах мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письмо).

Основою формування мовленнєвих умінь є опанування китайськими студентами фонетики, без якої неможливе розуміння ні законів писемної форми мови, ні орфографічних норм.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукової та методичної літератури показав, що

в лінгводидактиці вже достатньо робіт, присвячених питанням навчання окремих аспектів української мови китайськими студентами. Так, О. Некрилова, О. Бризгунова, А. Савченко, Чжао Цзо Ин, Чэнь Цзнь Хуа, І. Єсаулов, І. Яценко приділяли увагу контрастивній лінгвістиці, співставляючи граматику слов'янських мов з китайською.

Викладанню фонетики української мови іноземним студентам присвячено дослідження З. Бакум, Н. Божко, Т. Донченко, О. Качали, О. Кучерявої, П. Луньо, С. Приходько тощо.

Вплив інтерференції на усне мовлення іноземних студентів у процесі вивчення української мови як іноземної висвітлено у працях Г. Джунусалієвої та Н. Ковальської.

Л. Некрилова досліджувала проблеми викладання фонетики в китайській аудиторії, описала методи та прийоми формування фонетичної компетенції.

Н. Василенко досліджувала роль принципу врахування рідної мови іноземних студентів у процесі навчання української орфоєпії.

Попри значні напрацювання дослідників все ж таки виникає потреба у створенні такої методичної системи, яка б дозволила іноземним студентам ефективно і без особливих труднощів опанувати фонетику, та описі системи вправ, яка б сприяла ефективному опрацюванню набутих знань.

Мета статті – проаналізувати особливості викладання фонетики у групах китайських студентів; виокремити основні проблеми викладання фонетики української мови в китайській аудиторії; запропонувати систему вправ, яка сприяє формуванню фонетичної компетенції.

Матеріали та методи дослідження. Навчання китайських студентів українській мові має свої труднощі, що обумовлюють зміну дидактичної парадигми вивчення мови. Відомо, що китайська та українська мови не є спорідненими. Ці відмінності і впливають на швидкість і ефективність у оволодінні іноземною мовою. Розглянемо ці особливості та опишемо систему вправ, яка, на нашу думку, сприяє швидкому та усвідомленому опануванню мови.

Заняття з вивчення української мови як іноземної починається з вивчення фонетики: звуків, складів, інтонаційних конструкцій.

Відмінність структури складів української та китайської мови полягає у кількості зву-

ків, що формують склад, у інтонуванні складу та послідовності розташування звуків. Так, в українській мові склад може утворюватися з різної кількості звуків (*і, чи, тут, лють, ллють, сплеск*), тоді як у китайській мові кількість звуків у складі не може перевищувати 4 звуки (*yi, li, lai, huan*) [Перелома, Варава : 17]. Склад китайської мови – це ієрогліф, що вже має певне значення, аналогічно слову в українській мові. Китайський склад містить два структурних елементи, що мають своє чітко визначене місце: приголосний звук розташовується на початку складу – ініціал, а наприкінці складу – фіналь. Наприклад, склад *pā*: *p* – це ініціал, *ā* – фіналь; *māo*: *m* – ініціал, *āo* – фіналь; *bīān*: *b* – ініціал, *īān* – фіналь [Приходько, Божко :45]. Один склад китайської мови не може об'єднувати приголосні, але є нормою поєднання голосних, чого немає в українській мові.

Кожен склад китайської мови вимовляється чотирма різними способами – тонами, який виконує таку саму смислову функцію, як і звук. Якщо один і той самий склад відтворювати за допомогою різних тонів, то значення слова буде змінюватись. Наприклад, залежно від тону склад «*та*» може мати різні за значенням слова: першим тоном *mā* – «*мама*», другим – «*льон*», третім – «*кінь*», четвертим – «*сваритися*» [Morhunova, Riazantseva : 2440].

На відміну від тонічної системи китайської мови, українська мова має багату палітру інтонацій, що не сприймаються на слух інофонами. Особливо дана тенденція простежується у відтворенні шиплячих і свистячих звуків, не властивих етномовній картині іноземних студентів. Даний чинник неминуче накладає відбиток на успішність засвоєння лексичного матеріалу, впізнавання під час читання вивчених лексико-граматичних конструкцій, отже, порушує роботу над говорінням і аудіюванням.

Відмінність є і у фонетичному складі двох мов: у китайській мові немає відмінності приголосних звуків за глухістю/дзвінкістю та твердістю/м'якістю. Це призводить до того, що китайські студенти не чують різниці між глухими і дзвінкими та твердими і м'якими приголосними. Проте наявні приголосні за придихальністю /непридихальністю.

Підсумовуючи вищенаведені позиції щодо співвідношення складів і звуків, пропонуємо

виокремити групи фонем, які потребують /не потребують максимальної уваги під час опрацювання на заняттях з української мови.

1. Звуки української мови, що характеризуються мінімальним ступенем відмінності в артикуляції з китайськими звуками ([a], [o], [y], [i], [m], [n], [ц], [ф], [x]): *мама, потім, шафа, це*.

2. Звуки, які характеризуються середнім ступенем відмінності в артикуляції ([г], [к], [п], [т], [с], [е], [ш], [в]): *нога, син, шість, текст, зупинка, стоп, кава*.

3. Українські звуки, що характеризуються максимальним ступенем відмінності в артикуляції з китайськими звуками ([й], [йа], [йо], [йе], [йу], [и], [з], [ж], [л], [ч], [ш:], [дж], [дз]): *слухати, газета, новий, що, можна, школа*;

4. Українські звуки, що відсутні у китайській літературній мові ([б], [в], [г], [д] [р]): *парк, марка, танок, день, дядько, бути*.

Отже, відмінність фонетичного складу мов змушує викладача багато часу витратити на вивчення фонетики, оскільки відсутність шиплячих [ш], [ж], [ч], [дж], свистячих [с], [з], [ц], [дз] та дрижачого [р] накладає відбиток на успішне засвоєння лексичного матеріалу, розпізнавання під час читання вже вивчених лексико-граматичних конструкцій, а також порушує роботу над говорінням та аудіюванням. Необхідно застосовувати багаторазове повторення, промовляння звуків і зразків інтонаційних конструкцій, а фонетична розминка має бути обов'язковим етапом уроку на будь-якому етапі навчання.

Наведемо приклади вправ, що виявилися найбільш ефективними під час формування фонетичних умінь в групах, де навчаються китайські студенти.

Ураховуючи вищезазначене, а саме: виокремлення груп фонем, які потребують / не потребують тривалого опрацювання, – вправи було поділено на чотири групи, кожна з яких є більш складною по відношенню до інших.

До першої групи завдань ми віднесли ті, які спрямовані на формуванні навичок вимови українських звуків, які характеризуються мінімальним ступенем відмінності в артикуляції з китайськими звуками. Завдання може бути таким: Читайте і повторюйте. Слідкуйте за правильною артикуляцією українських голосних

звуків: *a – e; e – a; o – y; y – o; u – y; y – u; u – i; i – u*. Або: читайте і повторюйте. Розділіть слова на склади. *са – со – су – си – се.; аса – оса – осо – усу – иси – есе; сон, суп, сир, сумка, село, сестра*. Напишіть слова в зошит.

До наступної групи вправ відносимо ті завдання, мета яких полягає у диференціації близьких за артикуляцією приголосних звуків обох мов. Такими звуками є: [т], [н], [д] тощо. Зауважимо відмінність цих приголосних у китайській мові від українських звуків. Китайський звук [t] – придихальний, [d] – напівдзвінкий, [n] – носовий. Завдання: читайте і повторюйте. Порівняйте вимову приголосних української [т], [д], [н] та китайської мови [t], [d], [n]: *та-то-ту-ти; да-до-ду-ди; ат-от-ут-ит; ад-од-уд-ид. Ам – тут – там; та-да-та-дата; на-ан-ба-нан – банан*.

Третя група завдань стосується відпрацювання тих звуків української мови, яких немає у китайській. Приклад: слухайте, читайте і повторюйте вимову твердого приголосного [р]: *ра– ро-ру-ре-ри; ар-ор-ур-ир; рат – брат; ру-рупа – група; ру-руга-подруга; ро-рок-урок; ри-риб– риба*.

Важливим є вправи на розпізнавання голосних і приголосних звуків. Тому до четвертої групи відносимо вправи на розпізнавання дзвінких і приголосних. Зауважимо, що вимову цих звуків треба подавати саме у одному блоці, щоб студенти запам'ятовували групи приголосних по дзвінкості/глухості. Наприклад: *читайте та повторюйте слова й склади са-за – база; со-зо – соло; су-зу – суп – зуб* тощо. Таким чином відпрацьовуємо усі приголосні, що утворюють пари.

Слід зазначити, що стислі строки та невелика кількість годин, відведених на вивчення мови, спонукають викладача активізувати роль самостійної роботи студентів. Підготовка дидактичних матеріалів, у тому числі продуманих аудіо-файлів із взірцями вимови звуків, складів, слів, має бути систематизованою.

Досвід роботи в групах китайських студентів показує, що нові звуки артикулюються і засвоюються ними легше, ніж ті, що мають схожу вимову.

Китайські студенти із задоволенням вчать напам'ять скоромовки, що дозволяють доводити вимову до автоматизму. Наприклад: *Іла*

Марина малину. На дворі трава, на траві дрова. Побачив вовк козу, забув про грозу. Шишки на сосні, шапки на столі. Миші в шафі шаруділи-шість шарфів шерстяних з'їли та й ін.

Висновки. Отже, для успішного оволодіння українською фонетикою китайськими студентами необхідно враховувати особливості артикуляційної системи китайської мови. Важливу роль відіграє й досвід роботи в цих групах.

Мета занять фонетичного курсу полягає в максимальному наближенні вимови китайських студентів до вимови носіїв мови. Передбачення, аналіз, створення відповідної системи вправ для китайських студентів, уміння виправляти артикуляційні помилки – все це дієві методи формування фонетичної компетенції, без яких неможливе успішне оволодіння українською вимовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Война М. О., Воробей О. С., Гончаренко О. М. Китайська мова. – Харків, 2016. 368 с.
2. Мірошніченко Ю. М. Дистанційний супровідний курс фонетики української мови для іноземних студентів основного етапу навчання. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. 2016. Вип. 2. С. 91-99.
3. Приходько С. О., Божко Н. М. Врахування особливостей фонетичної системи рідної мови у навчанні китайців української мови як іноземної. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 52. Том 2., С. 44-49.
4. Morhunova N., Riazantseva D. The Effectiveness of the Use of Nationally Oriented Methodology in the Study of the Ukrainian Language by Chinese Students (Phonetic Aspect). *Theory and Practice in Language Studies*. 2023. 13(10), P. 2439–2448.
5. Li S. Language, Figure, Landscape in Chinese Thought. *Theory, Culture and Society*, 2023. 40(4-5), P. 57–74.
6. Dong Qianhui, Liu Guojin. The role of novelty stimuli in second language acquisition: evidence from the optimized. *Computer Speech and Language*. 2024. 86 101624.

REFERENCES

1. Voina M. O., Vorobei O. S., & Honcharenko O. M. (2016). *Kytaiska mova*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Miroschnychenko Y. M. (2016). Dystantsiyni suprovodnyi kurs fonetyky ukrainskoi movy dlia inozemnykh studentiv osnovnogo etapu navchannia. *Vykkladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity*, Vyp. 2, 91–99 [in Ukrainian].
3. Prykhdokko S.O., Bozhko N.M. (2022). Vrakhuvannia osoblyvostei fonetychnoi systemy ridnoi movy u navchanni kytaitsiv ukrainskoi movy yak inozemnoi. *Innovatsiina pedahohika*. 2022. Vyp 52, 44-49 [in Ukrainian].
4. Morhunova N., Riazantseva D. (2023). The Effectiveness of the Use of Nationally Oriented Methodology in the Study of the Ukrainian Language by Chinese Students (Phonetic Aspect). *Theory and Practice in Language Studies*, 13(10), 2439–2448 [in English].
5. Li S. (2023). Language, Figure, Landscape in Chinese Thought. *Theory, Culture and Society*. 2023. 40(4–5). 57–74 [in English].
6. Dong, Qianhui, Liu, Guojin (2024). The role of novelty stimuli in second language acquisition: evidence from the optimized. *Computer Speech and Language*. 86, 101624 [in English].

L. V. BIDENKO

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Language Training for Foreign Citizens,

Sumy State University, Sumy, Ukraine

E-mail: l.bidenko@drl.sumdu.edu.ua

https://orcid.org/0000-0001-9128-5678

FEATURES OF THE EDUCATION OF CHINESE STUDENTS PHONETICS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE (FROM THE EXPERIENCE OF THE DEPARTMENT OF LANGUAGE TRAINING FOREIGN CITIZENS OF SUMY STATE UNIVERSITY)

The article highlights the issue of the peculiarities of teaching Chinese students the phonetics of the Ukrainian language as a foreign language.

The author draws attention to the fact that mastering the sound structure of the Ukrainian language is an extremely important and difficult issue due to the significant differences between typologically distant languages – Chinese and Ukrainian.

The fundamental role of phonetics during the study of the Ukrainian language as a foreign language in the process of mastering the Ukrainian language as a foreign language is emphasized.

A thorough comparative and contrastive analysis of the peculiarities of the sound composition of the Ukrainian and Chinese languages was carried out, the main differences were highlighted regarding the pronunciation of sounds, the structure of the composition, the presence of tones, the graphic mixing of letters, the absence of hissing and trembling sounds, the presence of consonants by aspirated/unaspirated consonants, the indistinction of consonants by hardness/m'quality; ringing/deafness, etc.

The difficulties of forming the phonetic competence of Chinese students and their typical phonetic errors in the pronunciation of Ukrainian sounds were revealed.

A system of phonetics exercises aimed at mastering the sound structure of the Ukrainian language, improving pronunciation, and reducing the number of phonetic errors is defined and described.

The author singled out four groups of exercises, each of which is more difficult than the others.

The first group of tasks is aimed at forming the pronunciation skills of Ukrainian sounds, which are characterized by a minimal degree of difference in articulation with Chinese sounds; to the second group – exercises, the purpose of which is to differentiate consonant sounds of both languages that are close in terms of articulation; the third group of exercises concerns practicing those sounds of the Ukrainian language that are not found in the Chinese language; the last group of exercises is aimed at recognizing voiced and consonant, hard and soft sounds.

The author states that the goal of the phonetic course is to bring the pronunciation of Chinese students as close as possible to the pronunciation of native speakers.

Key words: Ukrainian language as a foreign language, Chinese language, phonetic competence, system of exercises.